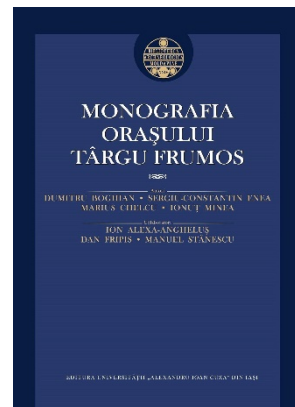

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

Dumitru Boghian, Sergiu-Constantin Enea, Marius Chelcu, Ionuț Minea (colaboratori: Ion Alexa-Angheluș, Dan Fripis, Manuel Stănescu), *Monografia orașului Târgu Frumos*, Bibliotheca Archaeologica Moldaviae XXVI, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018, 677 p.

Printre numeroasele monografii de localități care se editează anual, cea recent apărută despre orașul Târgu Frumos (jud. Iași) se remarcă prin dimensiunile sale impresionante, prin structura complexă și logică, prin bogata sa informație – rod al eforturilor unui colectiv de specialiști în domeniul istoriei și geografiei, ca și prin calitățile grafice (asigurate de Editura Universității din Iași, ca și de rigorile științifice impuse prin apariția sa în cadrul prestigioasei colecții *Bibliotheca Archaeologica Moldaviae*). Lucrarea, apărută cu ocazia împlinirii a 570 de ani de la atestarea documentară a localității (5 octombrie 1448) și a 50 de ani de la reatestarea ei printre centrele urbane ale țării (1968), a beneficiat de sprijinul logistic și financiar al Primăriei orașului.

Monografia se axează pe prezentarea geografiei și istoriei zonei, începând cu cele mai vechi dovezi de locuire până la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, urmând ca istoria recentă să fie scrisă după deschiderea fondurilor arhivistice ale perioadei postbelice. Vatra pe care s-a dezvoltat orașul Târgu Frumos, ca și densa rețea de așezări rurale din jur, a oferit condiții propice pentru o locuire permanentă și pentru relații intense cu regiunile din preajmă, îndeosebi pe axa vest-est (legătura între culoarele Siretului și Prutului, prin râurile Bahluiet și Bahlui), dar și spre nord – motiv pentru care geograful Victor Tufescu a numit-o sugestiv, încă din 1940, „Poarta Târgului Frumos”.

O succintă dar densă prezentare a monografiei (*Târgu Frumos în prospectare monografică*), semnată de Acad. Victor Spinei, este urmată de o *Introducere (Memoria et spiritus loci)*, aparținând colectivului de autori.

Caracteristicile geografice ale localității și zonei înconjurătoare sunt prezentate de către geografii I. Minea (conferențiar la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași) și I. Alexa-Angheluș (profesor la Liceul „Ion Neculce” din Târgu Frumos) în primul capitol (p. 19-73), împărțit tematic în opt subcapitole. Primul autor prezintă istoricul cercetărilor geografice, aspectele geologice, relieful, condițiile climatice, hidrologia, elemente biogeografice și pedologia. Cel de al doilea autor se ocupă de elementele de geografie umană; cercetarea merge până la realitățile actuale, depășind astfel limita cronologică urmărită în capitolele de istorie. Aspectele geografice sunt redată sugestiv și cu ajutorul hărților, graficelor și tabelelor. De altfel, întreg capitolul este conceput în așa fel încât să vină în ajutorul înțelegerii rolului pe care mediul geografic l-a jucat în evoluția istorică a comunităților umane din această zonă.

Cel de al doilea capitol (p. 75-184), redactat de primii doi autori ai monografiei (D. Boghian – fost profesor și director al Liceului din localitate, actualmente conferențiar la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava; S.-C. Enea – doctor în istorie și directorul actual al Liceului „Ion Neculce”), se ocupă de dovezile arheologice care atestă prezența umană în zonă în Preistorie, Protoistorie și Evul Mediu. După un amplu istoric al cercetărilor arheologice, autorii pun accentul pe ideea modernă și interdisciplinară de habitat uman, urmărind cronologic evoluția acestuia de-a lungul a șase subcapitole: paleolitic, neolitic-eneolitic, epoca bronzului, epoca fierului, prima jumătate a mileniului I și perioada cuprinsă între secolele V-XVII. Fiecare perioadă este bogat ilustrată cu materiale arheologice semnificative, găsite în siturile de pe teritoriul orașului și din imediata sa apropiere. Multe dintre aceste materiale sunt inedite și se păstrează în colecțiile Muzeului Liceului „Ion Neculce” din Târgu Frumos, fiind rezultatul cercetărilor întreprinse de regretatul profesor Constantin Mihai (întemeietorul muzeului) și de cei doi autori. Remarcăm bogata bibliografie (adusă la zi) ce însoțește acest capitol, folosită pentru încadrarea cât mai corectă a descoperirilor prezentate, precum și pentru stabilirea analogiilor acestora.

Capitolul al III-lea (*De la prima atestare documentară până în secolul al XIX-lea*: p. 185-283), redactat de asemenea cu deosebită acribie științifică, este semnat de cercetătorul ieșean Marius Chelcu (de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”). Pe baza unor variate surse istorice (mai ales documente interne,

cronici, dar și descrieri sau rapoarte ale unor străini), precum și ale unor scrieri de specialitate, autorul urmărește (până la Unirea din 1859) o reconstituire a istoriei zburcinate a acestei localități, care a cunoscut perioade de intensă dezvoltare (mai ales în calitate de reședință, cu curte domnească, a ținutului Cârlișura din cadrul statului medieval Moldova) până la pierderea majorității privilegiilor de care se bucurase în trecut.

Capitolul este împărțit în patru mari subcapitole, fiecare cu mai multe paragrafe tematice, unele probleme fiind analizate, însă, în funcție de baza documentară, în mai multe locuri. Primul subcapitol (*Preliminarii*) constă din tratarea problemelor de ordin general: locul orașului în cadrul celor 27 de localități urbane din Moldova, menționate la 1606; explicarea numelui; orașul în descrieri de călătorie și rapoarte diplomatico-militare. Ne-a reținut atenția în mod deosebit contribuția adusă de autor în analiza și încercarea de explicare (mult discutată și controversată în istoriografie) a numelui localității, pe baza unui document de la Petru Aron (1456), în care se pare că vechiul nume al râului Bahluiș era Frumosu (Crasna, în document), de unde ar fi provenit și numele orașului (la fel ca în cazul altor localități importante, denumite după apa pe care se aflau: Suceava, Siret, Vaslui, Bârlad ș.a.). Aceasta ni se pare a fi o explicație plauzibilă în momentul de față.

Cele cinci paragrafe ale celui de al doilea subcapitol (*De la prima atestare până la 1755*) se ocupă de primele mărturii scrise; ocolul curții domnești; curtea și biserica domnească; moșia târgului; organizarea administrativă a orașului. Se subliniază faptul că, la fel ca și alte orașe reședință de ținut, Târgu Frumos a avut o curte domnească (cu rol administrativ și militar, condusă de un pârcălab), atestată cel puțin din vremea lui Ștefan cel Mare și care a cunoscut mai multe refaceri, în mod cert în vremea lui Petru Rareș și Vasile Lupu (o construcție de piatră, comparată de călătorii străini cu o cetățuie sau bastion) și, probabil, în jur de 1700 (după distrugerile suferite în vremea campaniei regelui Sobieski contra otomanilor); oricum, la sfârșitul secolului al XVIII-lea se afla în stare de ruină. Printr-un privilegiu dat de Ștefan cel Mare, curtea a fost înzestrată cu un ocol (în care intrau mai multe sate), iar orașul a primit o moșie pentru activitățile agricole ale târgoveților. Orașul era condus de un șoltuz, ajutat de 12 pârgari, având și un sigiliu propriu. Însă, mai ales din secolul al XVII-lea, pe măsură ce puterea domnească scade, satele ocolului devin proprietăți boierești, aceeași soartă având-o și moșia târgului.

Ultimele trei subcapitole urmăresc transformările petrecute în oraș, ca urmare a multiplelor reforme și evenimente istorice din perioada modernă timpurie, până la Unirea Principatelor. În această perioadă, ținutul Cârlișura dispare (1832), Târgu Frumos fiind doar reședința unei plase în cadrul ținutului

Iași. Moșia orașului ajunge în posesia Epitropiei Sf. Spiridon (1757), care a încercat să pună stăpânire și pe vatra târgului. În 1815, prin privilegiul dat de domnitorul Scarlat Callimachi, orașul dobândește o autonomie mai largă, fiind condus de o epitropie cu patru membri; prin aceasta, vechea instituție a șoltuzului și pârgarilor își pierde din importanță. Epitropia va fi înlocuită în 1843, ca urmare a reformei administrative prevăzută în Regulamentul Organic, de o eforie cu trei membri. Perioada de după 1815 este una de rapidă dezvoltare a orașului, care crește ca număr de locuitori și își extinde vatra. Din păcate, nu se menționează nici un nume de epitrop sau efor.

Considerăm că, la acest capitol, ar fi fost utilă prezentarea unei hărți a fostului ținut al Cârlișăturii (eventual, cu încercarea de amplasare a localităților dispărute sau care și-au schimbat numele), pentru a se vedea mai clar zona care gravita în jurul orașului de reședință. De asemenea, ar fi fost de interes pentru cititori ca, pe baza planurilor moșiei Târgu Frumos de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din prima jumătate a secolului al XIX-lea, să se fi realizat o hartă a zonei, cu transcrierea clară a toponimelor. Ar fi fost util să se încerce, acolo unde era posibil, o localizare a vechilor repere geografice și toponimice întâlnite în documente, cu trimitere la situația din prezent (localități, cartiere, străzi, drumuri, repere de delimitare a proprietăților). Presiunea timpului pentru redactarea grabnică a textului a dus și la unele erori. De exemplu, Scarlat Ghica nu era fratele lui Grigore II Ghica (p. 234), ci fiul acestuia; în paragraful III.4.2., termenii de epitropie și eforie sunt folosiți uneori în mod aleatoriu, deși cea de a doua o înlocuise pe prima.

Capitolele IV (p. 285-319) și V (p. 321-391), redactate de S.-C. Enea, urmăresc evoluția orașului de la domnia lui Al. I. Cuza până la 1918 și, respectiv, în perioada interbelică și a celui de al Doilea Război Mondial, până în 1945. Autorul a urmărit îndeosebi să prezinte cât mai multe date concrete, de multe ori inedite (culese pe parcursul minuțioasei documentări întreprinse), despre viața comunității orașului de pe Bahluiet, încercând să le și sistematizeze prin alcătuirea unor tabele și diagrame. Un plus de sistematizare s-ar fi putut realiza și printr-o ordonare tematică mai riguroasă a materialelor prezentate. De asemenea, era bine venită o localizare mai precisă, în funcție de trama stradală actuală, a unor străzi (vezi p. 302-303 cu menționarea celor 12 de străzi și 24 de stradele existente pe la 1900) și clădiri dispărute (de exemplu: palatul comunal, dispensarul, vechiul gimnaziu etc.) din vechiul oraș. O atenție deosebită se acordă istoriei orașului în timpul celor două conflagrații mondiale. Autorul relatează cu obiectivitate, pe baza documentelor existente, despre drama „trenului morții”, oprit la Târgu Frumos în

timpul tragicelor momente ale pogromului din iunie 1941 de la Iași. Grelele lupte purtate în primăvara și vara anului 1944 în zona Târgu Frumos (cu angajarea, de ambele părți, a unor trupe extrem de numeroase și bine dotate din punct de vedere tehnic) fac obiectul unui amplu și documentat paragraf (p. 368-375), semnat de cercetătorul Manuel Stănescu de la Ministerul Apărării Naționale.

Capitolul al VI-lea (p. 393-473), redactat de S.-C. Enea și D. Boghian, aduce în atenție date concrete despre instituțiile și viața culturală și economică a orașului. Pe lângă prezentarea poliției, judecătoreiei, vieții religioase, asociațiilor economice și culturale, meșteșugurilor artisanale, comunicațiilor (drumuri, cale ferată, poștă), cele mai ample capitole sunt rezervate situației sanitare (p. 400-412) și, mai ales, învățământului (p. 412-442), deși aceste domenii (considerate întotdeauna „vitale și prioritare”) au avut parte de o slabă susținere financiară din partea autorităților centrale (conform unei tradiții nedezmînțite nici în prezent!), fiind lăsate să supraviețuiască mai ales prin grija inițiativelor locale.

Capitolul al VII-lea (p. 475-490), redactat de S.-C. Enea, prezintă micromedaliaone ale unor comunități etnice considerate reprezentative pentru istoria și viața orașului (armeni, evrei, lipoveni, țigani), dar, așa cum se menționează, date despre aceste comunități sunt prezentate și în alte capitole ale monografiei. De aceea, credem că, în acest caz, o sinteză se putea face și despre români, care formează și ei o comunitate etnică. Dacă nu s-a considerat util acest lucru, atunci ni s-ar fi părut mai potrivit ca respectivul capitol să se fi intitulat: Grupuri / naționalități etnice conlocuitoare, deoarece acestea s-au adăugat, pe parcursul anilor, populației românești, permanentă în zonă. Oricum, capitolul rămâne deschis completării cu noi surse documentare, prin care să se aducă date concrete despre modul de viață al acestor grupuri etnice, stabilite pe teritoriul orașului, poate chiar și cu relevarea altor naționalități (greci, aromâni, italieni, germani etc.), care, la un moment dat, au jucat un rol în istoria localității.

Capitolul al VIII-lea (p. 491-516), datorat profesorului local Dan Fripis (autor al unor lucrări despre istoria și viața culturală a orașului), selectează un număr de 19 personalități, trecute în lumea umbrelor, care, fie prin naștere, fie în anumite împrejurări ale vieții, și-au legat numele de orașul de pe Bahluiet. Dintre aceștia, Ion Neculce, Vasile Alecsandri, Garabet Ibrăileanu, Petru Poni, Grigore Trancu-Iași (parțial și poetul Dumitru Theodor Neculuță) fac parte, cu adevărat, din pleiada personalităților de interes național. Autorul a adunat date importante despre fiecare din personajele evocate, creionând activitatea acestora în contextul culturii românești. Păcat că unele fraze insuficient cizelate, ca și unele inadvertențe,

impiețează tabloul general al prezentării, de altfel muncit și sugestiv din punct de vedere al conținutului.

Considerațiile finale (p. 517-521), semnate de D. Boghian, formează ultimul capitol, în care sunt rememorate, mai mult sau mai puțin succint, principalele etape din evoluția istorică a zonei și a localității.

Un rezumat destul de amplu (p. 523-531) în limba engleză al fiecărui capitol și lista figurilor, tabelelor din cuprinsul lucrării și a planșelor de la finalul acesteia (p. 533-540) fac posibilă receptarea conținutului acestei valoroase monografii și cititorilor din alte țări.

O listă a abrevierilor prefațează ampla listă bibliografică (p. 541-576) a surselor documentare și a lucrărilor utilizate pentru redactarea monografiei. Poate că locul acestei bibliografii ar fi fost mai nimerit la sfârșitul lucrării, deoarece trimiteri la ea se găsesc și în anexele care îi urmează.

Cele cinci anexe sunt de întinderi total diferite, iar unele (dacă nu chiar toate!) și-ar fi găsit mai bine locul în cuprinsul monografiei. Astfel, prima anexă (p. 577-600), redactată de D. Boghian, cuprinzând un corpus al descoperirilor arheologice din zona Târgului Frumos, putea fi atașată capitolului al II-lea, constituind baza documentară a acestuia; totodată, acest corpus are scopul, după mărturia autorului, de a ajuta la conservarea siturilor arheologice, ca și la alcătuirea planurilor de urbanism, avându-se în vedere că, adeseori, din neștiință sau din rea credință, multe vestigii ale trecutului sunt agresate sau chiar distruse prin diferite lucrări edilitare. Cea de a doua anexă, cu tabelele 56-59 (p. 601-604), se încadra la prezentarea situației din Primul și al Doilea Război Mondial. Cea de a treia anexă (p. 605) este cu referire directă la istoricul spitalului din localitate (subcapitolul VI.3). Cea de a patra anexă, referitoare la catagrafia din 1774 (p. 606-607), putea fi prezentată și comentată (!) în cadrul subcapitolului III.3. În fine, doar cele 77 de planșe de la sfârșitul lucrării ar putea fi considerate ca o anexă, deși și lor li s-ar fi putut găsi locul potrivit pe parcursul monografiei.

Având în vedere marele număr de nume întâlnite pe tot parcursul lucrării, ar fi fost extrem de utilă redactarea unui indice onomastic și toponimic, poate și a unuia tematic, ceea ce ar fi ajutat la regăsirea mai lesnicioasă a unor informații.

Dincolo de cele câteva constatări și sugestii, care pot fi subiective, monografia orașului Târgu Frumos este o lucrare deosebită din punct de vedere al documentării și tratării științifice, care poate servi drept model pentru alte lucrări de acest gen și pentru a cărei realizare colectivul de autori merită întreaga apreciere.

Nicolae URSULESCU

Irina Frasin, George Bodi (coordonatori), *Studii de antrozologie. Interacțiunea om-animal din perspectiva multidisciplinară*, Editura Pro Universitaria, București, 2019, 231 p.

Volumul de față reunește un număr de lucrări științifice prezentate în cadrul primei ediții a *Simpozionului de antrozologie*, organizat la Iași în Noiembrie 2018 de către Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” (Academia Română – Filiala Iași), în colaborare cu Facultatea de Biologie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași) și Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației (Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca). Este demn de semnalat faptul că anul acesta a avut loc a doua ediție, extinsă, a manifestării, reușindu-se astfel o lăudabilă continuitate organizatorică în peisajul academic ieșean.

Antrozologia este un domeniu interdisciplinar dezvoltat în siajul etnobiologiei care studiază prezența animalelor în societatea și cultura umană precum și relațiile pe care noi, oamenii, le stabilim cu ele. Este o disciplină nouă, care folosește rezultatele cercetărilor din antropologie, etologie, psihologie, medicină, zoologie, pentru a numi doar câteva mari domenii științifice. Dezvoltarea vertiginosă a domeniilor amintite în ultimele decenii a condus la o re-evaluare și re-interpretare majoră a conceptelor fundamentale din paradigma uman/non-uman. Noutatea demersului acoperit de „umbrela” antrozologiei este vizibilă și din pletora de denumiri diferite în uz astăzi (amintim doar câțiva termeni): *human-animal studies*, *animal humanities*, *animal studies*, *animality studies*, *human-animal bond*, *critical animal studies*, etc. Rezultatele oferite până acum de acest domeniu multidisciplinar sunt impresionante și spectaculoase.

În spațiul românesc, studiile de antrozologie se află încă într-o perioadă de pionierat, prin urmare, organizarea unui astfel de simpozion la Iași trebuie apreciată în mod deosebit. Lucrările publicate în volum reprezintă contribuții ale unor specialiști din domenii variate, preocupați de multiplele și complexe fațete ale interacțiunilor om-animal. Vom trece în revistă, inevitabil fugitiv, aceste contribuții.

Introducerea, consistentă și informativă, este semnată de Irina Frasin, cercetător la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” al Academiei Române, Filiala Iași, coordonator, împreună cu George Bodi, al volumului.

Autoarea trasează principalele repere teoretice ale noului domeniu și prezintă succint contribuțiile cercetătorilor participanți la simpozion.

Studiul care deschide volumul îi aparține tot Irinei Frasin. Textul este substanțial, mobilizează resurse bibliografice pluridisciplinare vaste și oferă o interesantă panoramă a cunoașterii și înțelegerii *Celuilalt*, non-umanului. Este urmărită epopeea percepției umane asupra animalelor și modalitățile diverse prin care noțiunea de animal ca un construct social se cristalizează de-a lungul timpului. Ne este ilustrat, cu fascinante detalii istorice, filozofice, și mitologice, modul în care au fost înțelese animalele de către oameni în istorie. Revoluția Neolitică consfințește caracterul civilizator al stăpânului uman care domesticește animalele și inaugurează astfel milenarul ciclu de subordonare-stăpânire om/animal. Mai târziu, la vechii greci, la Aristotel dar nu numai, animalele sunt prezentate în opoziție cu „animalul rațional” – omul, privit prin lentila excepționalismului său nedisputat. Schimbările de paradigmă sunt prezentate cu ajutorul câtorva studii de caz (Jakob von Uexkull, Thomas Nagel, Frans de Waal) de cercetători care au atras atenția asupra posibilei existențe a nenumărate realități, în funcție de speciile de viețuitoare care trăiesc în diverse medii. Studiul se încheie subliniind modalitățile subtile prin care oamenii și animalele comunică, precum și necesitatea (ilustrată prin frumoasa metaforă a centaurilor) acceptării și cunoașterii în amănunt a diversității uluitoare non-umane.

Contribuția semnată de Mara Misiti, cercetător independent italian surprinde o schimbare majoră de perspectivă vis-à-vis de problema animalelor așa cum este reflectată în textele Școlii de la Frankfurt. Este analizat și conceptual de specisism, care descrie o anumită discriminare în favoarea unei specii (de obicei a speciei umane), asupra altora, prin exploatare, abuz, etc. „Mașinăria antropocentrică”, care funcționează paradoxal și ne definește, certifică expurgarea oricăror urme de animalitate în construcția umană. Așa numita auto-narațiune antropocentrică poate fi depășită prin chestionarea critică a discursului devalorizant față de alteritatea animală, considerată pentru cvasitotalitatea istoriei ca fiind profund inferioară umanului.

Cătălina Daniela Răducu, cercetător în cadrul Institutului de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” al Academiei Române, Filiala Iași, prezintă modalitățile similare prin care s-a realizat dominația asupra femeii și animalelor de-a lungul istoriei. Ierarhizarea opresivă a societății a fost considerată ca fiind naturală și de netăgăduit și a urmărit justificarea și întărirea dominației masculine; justificarea dominației asupra animalelor este tulburător de similară. Patru cadre teoretice justificative elaborate de-a lungul timpului sunt analizate de autoare: apariția comportamentului masculin de vânător, care ar fi marcat o schimbare

majoră în evoluția speciei, apariția și dezvoltarea agriculturii care atrage inevitabil re-definirea rolului femeii ca producătoare de forță de muncă cât mai numeroasă (nașterea unui număr cât mai mare de copii), separarea bărbaților de condiția feminină și de animale datorată dezvoltării religiilor și asimilării femeii forțelor naturale, iraționale și incontrollable și revoluția științifică, care a oferit o bază conceptuală (eronată) bărbatului ca principiu activ în lume. Este analizat, de asemenea, sistemul dualist patriarhal și modul său de operare.

Codrin Dinu Vasiliu, cercetător la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” al Academiei Române, Filiala Iași, chestionează în singura contribuție cu titlu în limba engleză, *How it Dies*, modul în care animalul moare. Condiția mortalității animale este înțeleasă în mod total diferit față de mortalitatea umană, mai ales în epoca noastră marcată de consum și exterminare industrială a animalelor. Etica relației om-animal este pusă în discuție și prin prisma faptului că, până în prezent, pare că suntem singura specie conștientă de propria mortalitate, trăsătură care ne face diferiți sau chiar superiori după unii, față de celelalte specii.

Aurora Hrițuleac, cercetător la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane” al Academiei Române, Filiala Iași, analizează suferința produsă de moartea animalului de companie ca fiind suferință emoțională devalidată; se urmărește modul în care aceste suferințe sunt ascunse, neglijate sau chiar sancționate în spațiul social, deși sunt comparabile cu suferința provocată de pierderea unui partener uman. Concluzia autoarei este că se impune o reconsiderare a abordării acestor suferințe.

Studiul realizat de către Liviu Măgurianu și Daniel Măgurianu, cercetători la Institutul „Gh. Zane”, Iași și, respectiv, la Ensorinstituut din Oostende, Belgia, abordează problema spinoasă a conștiinței animalelor, problemă controversată și actuală. Demersul celor doi cercetători are ca punct de plecare cunoscuta *Cambridge Declaration on Consciousness*, elaborată în 2012, în care numeroși oameni de știință binecunoscuți afirmă că animalele posedă stratul neuroanatomic, neurochimic și neurofiziologic necesar conștiinței. Ei pun în discuție și perspectiva dogmatică a creierului voluminos ca o condiție *sine qua non* a conștiinței.

Alina Simona Rusu de la Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, studiază relațiile și atitudinile pe care oamenii le stabilesc în viața de zi cu zi, față de animale. Cercetarea, rezultată în urma unor investigații transculturale în România și Mexico City, dezvăluie un spectru larg de atitudini ilustrate de viața comună a oamenilor și animalelor, cu aspecte pozitive și capitole întunecate. Catalogul atitudinilor și relațiilor între specii dezvăluie o imagine nuanțată și întărește ideea unei educații bazate pe compasiune.

Ultimele trei studii tratează relația omului cu animalele din perspectivă istorică. Astfel, Bogdan Crețu, profesor universitar la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” și director al Institutului de Filologie Română „A. Phillipide” din Iași, selectează un studiu din monumentală sa carte *Inorogul la Porțile Orientului. Bestiarul lui Dimitrie Cantemir*, volumul I, *Bestiae Domini*, apărut în 2013, în care descrie diversele feluri în care omul medieval a perceput animalele și s-a raportat la ele. De la antropomorfizarea animalelor, descrise prin caracteristici umane și până la organizarea de procese și chiar execuții publice de animale în Evul Mediu, registrul este vast și dezvăluie o lume stranie, în care simbolistica animalieră juca un rol esențial în imaginarul medieval.

Ludmila Bacumenco-Pîrnău (Institutul de Arheologie, Academia Română – Filiala Iași) și Luminița Bejenaru (Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov”, Academia Română – Filiala Iași; Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași), prezintă relația simbiotică a omului cu albinele în Moldova secolului al XVIII-lea. Această relație este milenară și prezentă în mai toate culturile lumii. Procesul creșterii albinelor și al producerii și comercializării mierii în Moldova este descris folosind surse scrise, dar și numeroase surse arheologice. De asemenea, este prezentată succint simbolistica legată de albine și miere.

Studiul realizat de către George Bodi (Institutul de Arheologie al Academiei Române – Filiala Iași), Loredana Solcan (Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași) și Luminița Bejenaru (Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov”, Academia Română – Filiala Iași; Facultatea de Biologie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași), realizează o analiză fenomenologică a imaginilor pictate de bovine descoperite în cadrul complexului cultural Cucuteni – Tripolie. Deși apar frecvent în culturi diverse din cele mai vechi timpuri, lipsa surselor scrise face ca semnificațiile reprezentărilor de bovine să rămână încă neclare. Autorii propun ca demers indispensabil în dezvăluirea semnificațiilor acestor reprezentări, reconstituirea legăturii emoționale între autorii imaginilor și subiecții lor. Încercarea de înțelegere a reprezentărilor pictate de bovine poate deveni prilej de auto-reflecție asupra limitelor discursului arheologic și demersului istoric.

În concluzie, avem în față o lucrare care reunește studii ce ilustrează o parte din multitudinea fațetelor ce caracterizează domeniul antrozologiei, prezentate într-o formă accesibilă, și pe care o recomandăm oricui caută un posibil punct de plecare pentru construirea de reflecții asupra complexității interacțiunilor dintre universurile uman și non-uman.

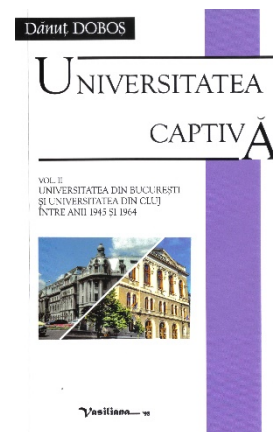
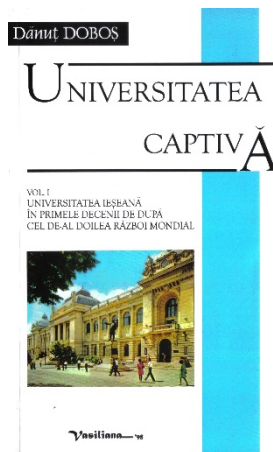
Alexandru BOUNEGRU

Dănuț Doboș, *Universitatea captivă*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2019 (Volumul I: *Universitatea ieșeană în primele decenii de după cel de-al doilea război mondial*, 428 p.; Volumul II: *Universitatea din București și Universitatea din Cluj între anii 1945 și 1964*, 347 p.).

Lucrarea istoricului ieșean Dănuț Doboș, rezultat al tezei de doctorat, vede lumina tiparului într-un proiect editorial ce trebuia să conțină trei volume însă anul acesta au fost editate doar două, ultimul volum fiind în curs de publicare. D. Doboș optează pentru o „arhitectură unitară” a lucrării, identificând problematici comune pentru destinul celor trei universități – Iași, București, Cluj – dar și specificități pe care nu ezită să le scoată în evidență.

Primul volum, structurat în Introducere, patru capitole și concluzii, este destinat Universității din Iași. Autorul mărturisește din start că își vede întreprinderea ca o contribuție în sfera recuperării istoriei universității ieșene, mai ales a subiectelor considerate „tabu” în istoriografia comunistă. Un subiect inedit, analizat în Introducere, îl reprezintă denumirea Universității ieșene: Universitatea din Iași (1860-1933), Universitatea Mihăileană (1933-1942), Universitatea „Cuza-Vodă” din Iași (1942 –), aceasta din urmă fiind atribuită prin decret regal. Autorul arată cum, fără a exista o decizie prezidențială, din anul 1948, în actele oficiale s-a folosit titulatura de Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași. Schimbarea denumirii, operată doar prin ordin de decizie al Ministrului Învățământului Public, se dovedește a fi ilegală, un abuz al regimului comunist, adus la lumina zilei grație autorului.

Primul capitol tratează *Universitatea ieșeană între anii 1945-1950*, perioadă dominată de epurările politice. Autorul face o utilă prezentare a legislației epurării, având originea în Legea 461/ 19 septembrie 1944, referitoare la purificarea administrației publice, obligație a statului român în urma Convenției de armistițiu. A fost schimbată succesiv, ultima modificare, din martie 1945, prevăzând și

internarea celor epurați în lagăre. Pe parcursul capitolului sunt analizate implicațiile legii asupra vieții universitare ieșene, în legătură cu situația politică internă: represiunea a avut caracter minimal în 1944 în timpul guvernelor Sănătescu și Rădescu, ajungând a fi dramatică odată cu instaurarea guvernului comunist al lui P. Groza, la 6 martie 1945. Autorul arată că începutul epurărilor a fost încă din octombrie 1944, când Universitatea se afla în refugiu, la Alba Iulia. În timp, activitatea comisiilor de epurare a fost „dură și pătimășă”, excesele ajungând a pedepsi chiar și colaborarea la o publicație sau la activități guvernamentale anterioare. În anul 1945 fuseseră supuși epurării politice 30 de universitari ieșeni, între care istoricul R. Vulpe, din comisia de epurare făcând parte I. Iordan, A. Oțetea și rectorul Al. Myller.

Un aspect aparte surprins de autor îl constituie, în cazul Universității ieșene, solidaritatea corpului profesoral care a trimis memorii pentru reintegrarea profesorilor și a studenților. În acest context sunt amintite mișcările studențești din 1945-1947, promonarhiste și anticomuniste, precum și reprimarea lor polițienească și cu ajutorul muncitorimii. D. Doboș analizează în continuare un fenomen mai puțin cunoscut, cel al comprimărilor catedrelor, de fapt epurări mascate sub lozincă economiilor la cheltuieli cu salariul. Urmare a acestor măsuri, în 1947, Universitatea ieșeană, mult mai afectată decât cele din București sau Cluj, a mai pierdut 87 de posturi, precum și Facultatea de Teologie, contopită cu cea de la București, instaurându-se un climat caracterizat, din ce în ce mai mult, de ingerința politicului și degradarea autonomiei universitare. Procesul s-a accentuat, urmare a Reformei învățământului din 1948, bazată pe un decret și nu lege, care statua „comunizarea și ideologizarea institutelor de învățământ” a căror sarcină era organizarea activității didactice și științifice conform cu educația ideologică și politică în vederea construirii socialismului în RPR.

În cel de al doilea capitol, *Universitatea între anii 1950-1960. Dimensiuni ale comunizării*, istoricul analizează factorii care au înlesnit comunizarea învățământului universitar ieșean: colaborarea oportunistă sau voluntară a unor membri ai corpului profesoral, încadrarea politică în PRM, epurările secrete. Sunt prezentate figuri ale unor colaboratori zeloși ai regimului: C. Balmuș, J. Livescu, V. Mârza. Autorul se apleacă asupra tuturor metodelor folosite de regim, după revolta din Ungaria din 1956, pentru a controla Universitatea: controlul ideologic al cursurilor, folosirea programelor analitice sovietice, impunerea materialismului dialectic și istoric, alături de socialism științific și economie politică, prezența a doi consilieri sovietici în Universitate. O analiză minuțioasă este făcută în ce privește controlul compoziției sociale/ originea sănătoasă a corpului profesoral, dar mai ales a studenților, subiect

căruia istoricul îi dedică pagini pertinente, statistici, susținute de informații din arhive. În dosarul epurărilor politice din 1950-1960 sunt identificate nu numai cazurile din Universitate, ci și cele din institutele de cercetare ale Academiei RPR, fiind subliniată intervenția Biroului Județean PRM, în lipsa oricărei autonomii universitare. Politica de filtrare și exmatriculare a studenților, s-a intensificat pe parcursul deceniului șase. Declarația obligatorie la înscrierea în facultate, Serviciul de cadre, ingerințele Securității, denunțurile, făceau ca admiterile să fie strict controlate. După evenimentele din 1956 din Ungaria s-a continuat exmatricularea studenților considerați „element dușmănos regimului de democrație populară” sau având „origine socială-chiabur”, punctul culminant fiind în 1957, asemenea măsuri prelungindu-se până în 1964. Al treilea capitol, *Viața științifică*, reliefează scăderile vieții științifice datorate restructurării marxiste a învățământului, pe fundalul greutăților materiale ale Universității ieșene, datorate anilor de refugiu, stării precare după revenire, pierderii unor spații, întreruperii schimburilor științifice internaționale. Temele de cercetare, introduse abia după 1954, trebuiau corelate cu realitățile socialiste ale patriei. Acordarea gradelor și titlurilor științifice – între care cel de doctor – proces reluat după 1957, trebuiau însoțite de referatul de cadre. Autorul prezintă și portretul liderului universitar, cu studii de caz, care era definit în epocă mai ales de valoarea lui politică.

Următorul capitol, *Universitatea ieșeană în circuitul cultural internațional (1945-1960)*, scoate în evidență eforturile profesorilor Universității ieșene de a menține legăturile științifice în condițiile vitrege ale războiului, apoi datorită ingerințelor sovietice din perioada postbelică. Abia după reparația *Analelor Științifice*, în 1955, schimburile și relațiile internaționale au fost reluate, fiind promovate mai intens relațiile culturale interuniversitare cu țările din blocul socialist.

Ultimul capitol este destinat concluziilor, din care reținem în special aserțiunea referitoare la „spațiul de excludere” al regimului comunist în universitate, definit de îndepărtarea profesorilor și studenților prin epurare, comprimare, exmatriculare, arestare, ucidere în închisori politice comuniste, ceea ce a dus la distrugerea Universității românești tradiționale.

Volumul al doilea este destinat procesului de stalinizare și comunizare a celorlalte două Universități, în Partea I – Universitatea din București și în Partea a II-a, cea din Cluj, fiecare secțiune având șase capitole. După cum remarca autorul în introducere, în cazul Universității bucureștene, obstacolele cercetării au ținut nu numai de precaritatea surselor bibliografice, dar și de caracterul partinic al acestora, surprinzător, și în istoriografia de după 1989, astfel că, în dorința unei cercetări

obiective, a făcut apel la informații din arhive, relatări din presa vremii, memorii ale intelectualilor bucureșteni. Autorul analizează epurările din mediul universitar bucureștean, din anii 1944-1945, arătând elementul specific al acestora, cei epurați, personalități ale vieții universitare, fiind și arestați ulterior, deoarece fuseseră considerați criminali de război, ca foști demnitari antonescieni. Sunt prezentate cazuri de lustrare în presă a unor mari figuri ale vieții științifice și culturale, dar și delatorii lor, unii la fel de cunoscuți universitari. Este meritul autorului de a fi fost obiectiv, de a prezenta dovezi pertinente, în ciuda faptului că lipsesc din arhiva Universității București informațiile referitoare la dosarul epurărilor, izvoarele fiind suplinite de Monitorul oficial, articole din presa vremii și, în puține cazuri, de memoriile unor personalități.

Respectând schema aplicată și în cazul Universității ieșene, primul capitol al volumului este dedicat epurărilor și ingerințelor politicului în organizarea și viața universitară, pe parcursul anilor 1945-1948, ceea ce a avut drept rezultat anihilarea autonomiei universitare. Sunt discutate instrumentele acestei acțiuni politice: numirea și promovarea cadrelor didactice de către minister, ingerințele Sindicatului Universitar, politizat; arestările politice ale membrilor corpului profesoral, dar și ale studenților, cu apogeu în anul 1947; înregimentarea politică a universitarilor în rândurile PRM, epurările celor demascați a fi „dușmani ai democrației”, „instigatori antisovietici”, „stâlpi al huliganismului”, „abili falsificatori ai științei”; comprimările. Autorul identifică un număr de 117 comprimați.

Capitolul al II-lea analizează impactul profund negativ al Reformei învățământului din 1948, asupra Universității și a societății românești în general. Urmând modelul sovietic, marxism-leninismul devenea izvor și normă pentru orice disciplină. Reforma comunistă a învățământului a fost însoțită de noi epurări, de apariția celebrului dosar de cadre, și, ca și în cadrul Universității ieșene, de măsuri drastice pentru îmbunătățirea compoziției social-politice, atât în rândul corpului profesoral, cât și în selectarea studenților.

Autoritatea universitară, subiectul celui de al treilea capitol, tratează poziția universitarilor în timpul regimului lui Gh. Gheorghiu-Dej, un subiect „tabu” în istoriografie, de aceea, potrivit aprecierilor autorului, dificil de abordat. Cu toate acestea, D. Doboș, reușește să surprindă atitudini de oportunism, colaborare voluntară sau înregimentare silită/nevoită a universitarilor bucureșteni în perioada 1945-1964. Prezentând medalioane ale rectorilor – unii foști universitari ieșeni, precum C. I. Balmuș, Iorgu Iordan, Jean Livescu, distinși în activitatea de epurare – se desprinde concluzia că principala condiție a promovării a constituit-o referatul de cadre și gradul

de înregimentare politică, care se adăugau activității profesionale meritorii. În unele cazuri era vorba de chiar de personalități ale vieții științifice internaționale.

Procentul fiilor de muncitori și țărani a crescut la 75-80% din totalul studenților, în 1959-1960. Metodele prin care s-a ajuns la această schimbare în mediul studentesc, dar și al elitei universitare, modul în care a influențat performanțele didactice, sunt tratate în capitolul referitor la compoziția socială în cadrul Universității București, pentru perioada urmărită. Se remarcă, de asemenea, o relaxare în această politică școlară, începând cu anul 1964, prin reprimirea unora din profesorii ce fuseseră epurați sau reînmatricularea unor studenți, mediul universitar receptând astfel politica de dezgheț politic de după 1964.

Al cincilea capitol este destinat discuției exmatriculărilor politice studențești (1950-1959), una din puținele abordări ale subiectului în istoriografie. Analiza demascărilor în ședințele UTM, bazată și pe prezentarea unor cazuri concrete, arată dimensiunea politizării și ideologizării spațiului universitar, devenit, așa cum remarca autorul în primul volum, „un spațiu al excluderii”. O muncă asiduă, de documentare și sinteză, îi permit istoricului să reușească o tipologizare a epurărilor, „purificărilor”, ilustrată cu nume și acolo unde a fost posibil, cu prezentarea destinului celor îndepărtați de la catedrele Universității București, pe parcursul capitolului intitulat „*Eliberările*” de la catedre. Cititorului atent, îi sunt relevate, dureros, ori poate fatidic, inversările de roluri: din epuratori, decidenții devin epurați/„eliberați”!

A doua parte a volumului este dedicată Universității din Cluj, ce purta numele de Universitatea „Regele Ferdinand I”, în care autorul reia marile teme de discuție, ca și în cazul celorlalte două universități. Apelul la informații din arhiva Rectoratului, surse memorialistice, i-au permis istoricului să stabilească dimensiunile epurărilor la Universitatea clujeană, în anii 1944-1945, când instituția încă era în refugiu la Sibiu. Sunt prezentate pe larg cazurile profesorilor Onisifor Ghibu și Iuliu Hațieganu. Lipsa de solidaritate a corpului profesoral cu cei supuși epurării, spre deosebire de centrele universitare de la Iași și București, funcționarea în paralel și a comisiei de purificare, precum și a Comisiei pentru cercetarea actelor abuzive și ilegale săvârșite în anii dictaturii 1938-1944, articolele calomnioase din presă, întregesc atmosfera sumbră a anilor 1944-1945 în Universitatea clujeană.

Aspectele particulare ale ingerințelor politice în cadrul Universității clujene sunt tratate de autor pe parcursul capitolelor următoare: disputele legate de înființarea la Cluj, în 1945, a Universității cu limba de predare maghiară (Universitatea Bolyai), manifestațiile studențești anticomuniste și naționaliste din anul 1946, reprimarea lor, epurărilor politice sub forma comprimărilor de catedre, din anii 1947, multe urmate de arestări. Sunt discutate reforma comunistă a

învățământului din anul 1948, ofensiva regimului dejist în direcția schimbării compoziției sociale și politice a studenților și a corpului profesoral, creșterea numărului exmatriculaților, în special după 1957, efect al solidarității cu revolta din Ungaria din 1956, subiect tratat într-un capitol aparte, ca și eforturile de îmbunătățire a compoziției sociale în urma creării Universității „Babeș-Bolyai” prin unificarea celor două universități clujene, în 1959. Îndepărtările de la catedră, pe baza dosarelor temutului Serviciu de cadre, au creat, după cum arată D. Doboș, „o furtună ideologică” și un haos în învățământul superior clujean. O abordare inedită o găsim în capitolul despre autoritatea universitară, unde, structurând discuția sub forma prezentării biografiilor celor patru rectori dintre anii 1944-1964, sunt relevate astfel și avaturile Universității clujene: de la epurările restrânse din timpul primului rector, Al. Borza, înlăturat apoi el însuși, la cei trei rectori politici următori. Citarea unei declarații a rectorului C. Daicoviciu în ședința Senatului din 7 ianuarie 1958, redă cititorului amploarea sintagmei alese în titlu, *Universitatea captivă*, pe care o considerăm potrivită a o reproduce: „conducerea Universității se consideră ca mandatară a Partidului și guvernului în Universitate. În activitatea sa, rectorul trebuie să se conducă după principiul conducerii partinice, printr-un contact direct cu birourile PRM din Universitate, orășenesc și regional, în toate problemele instructiv-educative și administrative. Procesul de învățământ nu poate fi depășit de cel al educației în cadrul educației comuniste”.

Istoricul Dănuț Doboș reușește să demonstreze cum demersul ideologizării și politizării a afectat profund funcțiile tradiționale ale Universității: științifice, culturale, morale, sociale, raporturile tradiționale cu statul și societatea. Apelul, pe tot parcursul capitolelor, la diversitatea surselor istorice și relaționarea lor: informații din arhive, memorii, uneori inedite, articole din presa timpului, statistici, face ca multe lacune din istoria perioadei și a subiectului să fie suplinite, lucrarea încadrându-se ca o contribuție importantă și la cercetarea totalitarismului românesc. În alcătuirea unor medalioane de străluciți intelectuali români supuși excluderii și chiar temnițelor comuniste, autorul face dovada îmbinării aptitudinilor de istoric, dar și de fin mânuitor al condeiului, cartea stârnind curiozitatea cititorului, ca și emoțiile, deopotrivă.

Tamilia-Elena MARIN